

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. της Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Τόδεμασενθίρεο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Έμιλ Μπρεγιέ (Emile Bréhier)
[1877 - 1952]

Στις 3 Φεβρουαρίου πέθανε στο Παρίσι ένας από τους ξεχωριστούς ιστορικούς της φιλοσοφίας, ο Έμιλ Μπρεγιέ από τις σπουδαιότερες μορφές της πνευματικής Γαλλίας της γενιάς του. Πολύ νέος, από τα 1908, τάχθηκε να διδάσκη τη φιλοσοφία και την ιστορία της στα Πανεπιστήμια της Πατρίδας του από τα 1919 στη Σορβόννη. Άκαδημαϊκός δάσκαλος από τους εκλεκτούς. Εκείνο που περισσότερο χαιρόταν ο φοιτητής στο μάθημά του ήταν ο σοβαρός και δύσκολος αγώνας για την κατάκτηση και άποσαφήνιση του θέματος. Άγώνας που πρόδινε πλούσια έσωτερική έπαφή του διδάσκοντος με το θέμα του. Πιο πέρα αγώνας για άπροκατάληπτη, άντικειμενική έρμηνεία.

Πολύ νέος άρχισε και τη συγγραφική δράση του σε θέματα δύσκολα και λίγο μελετημένα. Έτσι στα 1908 δημοσίευσε το πρώτο του έργο: φιλοσοφικές και θρησκευτικές ιδέες του Φίλωνος από την Άλεξάνδρεια. Η κολοσσιαία επίδραση, που άσκησε ο πλατωνίζων αυτός Ίουδαίος στη διαμόρφωση της χριστιανικής σκέψης, έξηγει γιατί ο Μπρεγιέ, ο έρευνητής της έλληνικής φιλοσοφίας, στράφηκε προς αυτόν. Θέλησε να παρουσιάση την πρώτη πύλη από την όποία ή έλληνική σκέψη μπήκε στην Ιουδαϊκή, τη συστηματοποίησε, και μέσον αυτής διαχύθηκε ύστερα στη χριστιανική σκέψη. Στα 1910 παρουσίασε μια άλλη πολύ σπουδαία έργασια του, τον Χρυσίππο. Πρόκειται για τον στωϊκό φιλόσοφο, τον όξυ διαλεκτικό και θεμελιωτή της στωϊκής φιλοσοφίας. Με θαιμαστή άντικειμενικότητα, άκριβή γνώση των άποσπασματικών πηγών και όρθή έρμηνεία των, διαγράφει τη σπουδαία φυσιογνωμία του Χρυσίππου. Και τα δυό αυτά θέματα πολύ δύσκολα, πραγματικά άγωνίσματα. Άλλά ο Μπρεγιέ έλκεται πάντα από το δύσκολο. Είναι, σε όλη του τη ζωή, ένας δεινός μαχητής και όχι μόνο στον πνευματικό στίβο. Στα πεδία των μαχών του πρώτου πολέμου άφησε το δεξί του χέρι και ή πατρίδα του τον έτίμησε με άνώτερες διακρίσεις για την άνδρεία του. Και στον πνευματικό στίβο, ύστερα από τον Φίλωνα και τον Χρυσίππο, θά στραφή προς τον Πλωτίνο. Ο λόγος του φιλοσόφου αυτού από τους πιο δυσ-

ξιχνιάστους' άμάλγαμα από όλη τη φιλοσοφία που προηγήθηκε με ιδιαίτερη άπόκλιση προς τον Πλάτωνα. Άλλά ενώ είναι άμάλγαμα δέν παύει να είναι μια νέα, πρωτότυπη, μεγάλη, φιλοσοφία. "Όποιος καταπιάνεται με τον Πλωτίνο δέν είναι άρχετο να είναι βαθύς γνώστης όλης της προγενέστερης φιλοσοφίας' την ίδια ώρα πρέπει να είναι δεξιός δέκτης των νέων φιλοσοφικών τόνων, που άναπηδοίν από τον πλωτινικό λόγο. "Όλες αυτές τις δυσκολίες τις ξεπέρασεν ο Μπρεγιέ με τρόπο άξιοθαύμαστο στην έκδοση του Πλωτίνου (7 τόμοι στη σειρά Guil. Budé). Με τη μετάφραση, τη γενική εισαγωγή, τις επί μέρους εισαγωγές και τα σχόλια, άναδεικνύεται ο πιστότερος έρμηνευτής του Πλωτίνου.

"Όσο κι άν οι περισσότερες έργασίες του (όσες μνημονεύσαμε και πολλές άλλες) αναφέρονται στην έλληνική φιλοσοφία, δέν πρέπει να νομισθή ότι ο Μπρεγιέ μόνο στην περίοδο εκείνη άφοσιώθηκε. Ιστορικός της φιλοσοφίας αλλά και φιλοσοφικός νούς θέλει να έπισκοπήση τη φιλοσοφία όσο μπορεί πληρέστερα στο πέρασμα των αίωνων και των εποχών, να γυμνάση την ιστορική του κρίση με το στοχασμό όλων των λαών. Αυτό μαρτυρούν πολλές έργασίες του άφιερωμένες στη Μεσαιωνική, τη Γαλική και τη Γερμανική φιλοσοφία και πάνω άπ' όλες ή όγκώδης του ιστορία της φιλοσοφίας, όπου φιλοδόξησε να παρουσιάση την πορεία της σκέψης από τις πρώτες άρχές της στην άρχαία Έλλάδα, ως τις ήμέρες μας.

Στην ιστορία της φιλοσοφίας άφιέρωσε τη ζωή του, τις πνευματικές του δυνάμεις, συνεχίζοντας τη δίψα για ιστορική μάθηση που φούντωσε από τον περασμένο κυρίως αιώνα. Άντι να προχωρήσωμε στην άπαρίθμηση των έργων του και σε περιγραφική άνάλυσή τους είναι, νομίζω, προτιμότερο να σταματήσωμε σε μερικές βασικές του άπόψεις για την ιστορία της φιλοσοφίας ή για τα προβλήματα που παρουσιάζει. Άυτά και την ποιότητα των ιστορικών του έργων δείχνουν, αλλά και τον πνευματικό άνθρωπο, τον Μπρεγιέ ως φιλόσοφο, φωτίζουν.

Τρία σπουδαία έρωτήματα προβάλλει κατά τον Μπρεγιέ ή ιστορία της φιλοσοφίας στον έρευνητή της' έρωτήματα στα όποια, άς το σημειώσωμε, δέν ύπάρχει άπάντηση καθολικά παραδεκτή. Το πρώτο: είναι δυνατή μια συνολική θέα της ιστορίας της φιλοσοφίας; "Αν δέν κάμης καμμία έκλογή, το έργο σου θά είναι πολύ δύσκολο, άν όχι άδύνατο. Γιατί ο ρυθμός των σκέψεων που έχεις να μελετήσης είναι άφαν-

μιὰ νέα διδασκαλία ἕνα μωσαϊκὸ περασμένων διδασκαλιῶν· συγγέει τὸν ἔρανιστὴ μὲ τὸν ἔφευρέτη τοῦ νέου.

Ὁ κριτικὸς πάλι, πού ζητᾷ τὸ νέο σὲ κάθε φιλόσοφο, στὴν ὑπερβολή του μιλά σὰν ἔμπροστιονιστὴς· βλέπει πλιότερο τὴν ποικιλία τῶν πνευμάτων, παρά τὴ βαθιὰ ἐνότητα πού ἀποπνέουν.

Ἐπειτα οἱ νεώτεροι χρόνοι πρόσθεσαν καὶ ἄλλους τόνους στὴν ποικιλία τῶν διδασκαλιῶν. Ἀπὸ τὴ μιὰ, τὸ ἔθνικο πνεῦμα: ἔχομε Ἀγγλική, Γερμανική, Γαλλική φιλοσοφία· ἀπὸ τὴν ἄλλη, τις πολλὰς εἰδικεύσεις στὶς ὁποῖες ὠθεῖ ὁ πολυσχέτης πολιτισμὸς μας: ὁ φιλόσοφος τώρα εἶναι λογικὸς ἢ επιστημολόγος, φιλόσοφος τῆς θρησκείας ἢ τῶν μαθηματικῶν. Πῶς ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ βάλῃ ὁ ἱστορικὸς στὴν ἴδια γραμμῇ; Πῶς θὰ κάμῃ τὴ σύνθεσή τους; Θὰ πούμε ὅτι ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ ἐγκυβερνᾷ καθε ἐλπίδα νὰ εἶναι ἡ ἴδια φιλοσοφία;

Εἶναι ἀρχαίτες οἱ ἀπόψεις πού ἀναφέραμε σύντομα γὰ νὰ δείξουν πόσο ἕνας πολὺ στοχαστικὸς φιλόσοφος καθοδηγεῖ τὸν ἱστορικὸ Μπρεγιέ στὴν προσπάθειά του νὰ συλλάβῃ μιὰ συνολικὴ θεὰ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ἡ φιλοσοφία, λέγει, εἶναι ἡ καθαρὴ καὶ ἀπλὴ ἀναζήτησις τῆς ἀλήθειας, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε ἄλλο σκοπὸ, ἀπὸ κάθε ἐφαρμογή, ἀπὸ κάθε θεωρητικὴ ἢ πρακτικὴ μεροληψία. Μᾶς θυμίζει ὁ ὁρισμὸς του τὴν πνευματικὴν στάση τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τῆς Μέσης Ἀκαδημίας. Ἐτσι ἀποδεσμευμένος καὶ ἀποδογματισμένος ὁ νοῦς του ἐπιδίδεται στὴ μελέτη τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ, μὲ τὴν ἐφεση νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πιὸ ἀντικειμενικὴ ἐρμηνεία. Ὁ φιλοσοφικὸς του πάλι νοῦς τὸν ἐμποδίζει καὶ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴ τοῦ φιλολόγου καὶ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴ τοῦ κριτικοῦ. Θὰ πρέπει ἡ ἐρευνά του νὰ μὴ περιορισθῇ στὴν ἐπιφάνεια, νὰ μὴ εἶναι ἀφηρημένη ἀναζήτησις τύπων, νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἀτομικὴ δημιουργικὴ κάθε φορὰ εἰσφορὰ, ἀλλὰ πάλι ὄχι μὲ τρόπο ἔμπροστιονιστικὸ· πρέπει, χωρὶς βέβαια νὰ εἶναι δογματικὸς, νὰ ἔχῃ τὸ μάτι του στραμμένον πρὸς τὴν βαθιὰ ἐνότητα πού ἀποπνέουν τὰ πνεύματα.

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Μπρεγιέ ἡ Γαλλία ἔχασε μιὰ ἀπὸ τις σπουδαιότερες πνευματικὲς μορφὰς τῆς γενιᾶς τοῦ Μπρεξοῦ. Βαθειὰ ἐκτίμησις καὶ φιλία καὶ θαυμασμὸς ἔνωσε τὸν Μπρεγιέ μὲ τὸ μεγάλο φιλόσοφο. Καὶ ἡ Ἑλλάδα χάνει τὸν πιὸ σπουδαῖο ἀπὸ τὴ μακρὰ σειρά τῶν σοφῶν Γάλλων ἱστορικῶν τῆς φιλοσοφίας, πού ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὴν ἐρευνα κυρίως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Μὲ τὴν ἐρευνά τους ἀνανεώνουν κάθε φορὰ τὴ ζωντανὴ ἐπαφὴ τῆς ἑλληνικῆς μὲ τὴ σύγχρονη σκέψη. Μιάς ἐπαφῆς πού πάντα ἦταν εὐεργετικὴ, μὰ σήμερα εἶναι, ἴσως, πιὸ ἀπαραίτητη καὶ πιὸ πολυτιμὴ.

B. N. ΤΑΤΑΚΗΣ

Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου - Γιαννιοῦ.

Πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες πέθανε, σὲ ἡλικία 70

χρονῶν, ἡ Ἀθηνᾶ Γαϊτάνου - Γιαννιοῦ, μιὰ ἀπὸ τις δυναμικότερες γυναικεῖες διάνοιες τοῦ καιροῦ μας. Τὴν εἶχα γνωρίσει πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια ὡς διευθύντρια τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνίς» (1921-1933), ὅπου ἤμουν κ' ἐγὼ συνεργάτης στὸ τμήμα τύπου τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνίδων μαζί μὲ ἄλλες κυρίες καὶ δεσποινίδες, ὅταν ἦταν πρόεδρος τοῦ σωματείου ἡ αἰμνηστη Ραλλοῦ Γεωργαντιᾶ. Ἡ εὐρύτατη διάνοιά της, ἡ στέρεή της κρίσις σὲ ὅλα τὰ πνευματικὰ ζητήματα καθὼς καὶ ἡ κοινωνικὴ της δράσις ἦταν παραδειγματικὴ. Ἄν καὶ ὁ χαρακτήρας της ἦταν εὐέξαπτος, ἡ ψυχὴ της ἔκλεινε τρυφερότητα καὶ ἀπαλωσύνη. Μέσα στὰ φωτεινὰ γαλάζια μάτια της καθρεφτίζονταν ὅλες οἱ ἀνησυχίες μιᾶς ψυχῆς πολυκίμαντης καὶ μιᾶς διάνοιας διψασμένης γιὰ τὴν ἐπικράτησις τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης καὶ γιὰ τὴ βελτίωσις τῆς κοινωνίας μὲ τὴ χειραφέτησις τῆς γυναικὸς καὶ τὴν ἐξίσωσή της πρὸς τὸν ἄνδρα σὲ ὅλους τοὺς τομείς τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα εἶχε κάμει εὐρύτατες ἱστορικὲς μελέτες στὸ πῶς οἱ διάφοροι λαοί, ἀπὸ τὸ Μεσαίωνα ὡς τις ἡμέρες μας, ἀναγνώρισαν τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου στὸ γυναικεῖο φύλο. Οἱ φεμινιστικὲς καὶ σοσιαλιστικὲς ἰδέες της ἦταν διάχυτες στὰ γραφόμενά της, βιβλία καὶ ἀρθρα πού ἐδημοσίευε σὲ διάφορα περιοδικὰ, δικὰ μας καὶ ξένα.

Ἡ Ἀθηνᾶ Γιαννιοῦ, — τὸ πατρικὸ της ἐπώνυμο ἦταν Γαϊτανοπούλου — γεννήθηκε στὸ 1890 στὸ Μακροχώρι τῆς Θράκης. Σπούδασε στὴ Ζάππειο Σχολὴ τῆς Πόλης ὅπου καὶ ἀρίστευσε. Ἰδρυσε ἔπειτα στὸ Μακροχώρι ἡμιγυμνάσιον ὅπου ἐδίδαξε ἀπὸ τὸ 1903 - 1907 καὶ ἔγραψε ἔμπνευσμένα ἀπὸ τις προοδευτικὲς ἰδέες της ἀρθρα στὸ περιοδικὸ «Νέον Πνεῦμα» τῆς Πόλης (ἀπὸ τὸ 1908 - 1911) τοῦ ὁποῖου ἦταν διευθύντρια καὶ ἀρχισυντάκτις.

Ἀπὸ τὸ 1911 πού ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθῆνα, ὡς μιὰ ἀπὸ τις πρωτοπόρες στὴ γυναικεῖα κίνησις καὶ σύζυγος τοῦ ἰδεολόγου σοσιαλιστῆ Νίκου Γιαννιοῦ, τὸν βοήθησε στὸ στάδιόν του δημοσιεύοντας ἀρθρα φλογερὰ μὲ τολμηρὰς ἰδέες στὸ περιοδικὸν του «Σοσιαλιστικὴ Ζωή» ἀπὸ τὸ 1919 - 1926. Χρημάτισε γενικὴ γραμματεὺς τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Γυναικῶν καὶ ἄλλων σωματείων συνεχίζοντας μὲ ζῆλον κ' ἐνθουσιασμό τὸ ἀνθρωπιστικὸν τῆς ἔργον. Ἐνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα κοινωνικὰ τῆς δημιουργήματα εἶναι τὸ «Σπίτι τοῦ κοριτικοῦ», πού τὸ ὀργάνωσε καὶ τὸ παρακολούθησε μὲ ἀδιάπτωτη στοργή, (1919 - 1939) καὶ ὅπου ἐστέγασε τὰ καταδιωγμένα ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴν καταστροφὴν κορίτσια, στὴν ἀρχὴ ἑκατὸ καὶ ὕστερα περισσότερα. Φρόντιζε γιὰ τὴ συντήρησις, γιὰ τὴ σπουδὴν τους καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πρακτικὰ μαθήματά τους πολλὰς κοπέλλας ἀπ' αὐτὲς φοίτησαν στὸ Πολυτεχνεῖον, στὸ Πανεπιστήμιον, ἔγιναν νομικοί, γιατροί, φαρμακοποιοί. Ἡ Γιαννιοῦ ἀντιπροσώπευσε ἀξία τις Ἑλληνίδες στὰ γυναικεῖα συνέδρια τῆς Μασσαλίας (1936), τῶν Βρυξελλῶν (1928), τῆς Βιέννης (1931).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πάρα πάνω πολύμορφον δρά-